

II. FRIGYES ÉS VOLTAIRE KÜLÖNÖS BARÁTSÁGA*

KISS LÁSZLÓ

*Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Történelemtudományi Intézet***Az első levélváltások**

1736. augusztus elején az európai felvilágosodás koronázatlan „filozófuskirálya”, a 42 esztendőes Voltaire (1694–1778) rajongó levelet kapott az akkor 24 éves Frigyes (1712–1786) porosz királyi hercegtől.¹ A trónörökös is „filozófusi”² babérokra pályázott, bár még csak ismerkedett – főként az istenített Voltaire műveiből – a felvilágosodás eszméivel. „*Uram, – bár nincs szerencsém önt személyesen ismerni, de azért kitűnően ismerem műveiből. A szellem gazdag tárházai ezek.*” *Nem túlzok, mert hiszem, hogy „csak egy Isten s csak egy Voltaire van a világon”.*³ Ezzel a tisztelő levéllel tehát Frigyes kezdeményezte azt a kapcsolatot, amely – változó intenzitással és szívéllyességgel – életük végéig tartott, s melynek során több mint 500 levelet írt szeretve gyűlölt tanítómesterének. Az elsőket még Rheinsbergből címezte, ahol – „katonakirály” apja zarnokságából némileg kiszabadulva – 1736–1740 között élete legboldogabb éveit töltötte. Ez volt az ún. rheinsbergi idill.⁴ Mindennapi programja röviden így foglalható össze: „*Reggel hat órától olvasás, a filozófusok elmélyült tanulmányozása, ebéd és kávézás után ugyanaz.* (Rheinsbergi könyvtárában alig akadt hadtudományi munka, annál több

*Jelen tanulmány az EKKÉ Történelemtudományi Intézete „A múltnak kútja” blogjában (<https://amultnakkutja.blog.hu/>) 2025–2026 folyamán megjelent/megjelenő, II. Frigyes és Voltaire különös kapcsolatával foglalkozó bejegyzések átdolgozott és lábjegyzetekkel kiegészített változata.

¹ *Oeuvres de Frédéric le Grand – Werke Friedrich des Großen.* (Digitale Ausgabe der Universitätsbibliothek Trier.) 3–6. <https://friedrich.uni-trier.de/de/oeuvres/21/3/> (utolsó letöltés: 2025. június 17.)

² A felvilágosodás korában a „filozófus” szó mást jelentett, mint ma. Filozófiai ábécéjének „filozófia” címszavában Voltaire ezt a rövid definíciót adta: „*a filozófus a bölcsesség kedvelője, vagyis az igazság kedvelője.*” VOLTAIRE: *Filozófiai ábécé.* (Válogatta és az utószót írta): RÉZ PÁL Budapest: Kossuth 1996, 86. Szélesebb értelemben a 18. században filozófusoknak nevezték a több tudomány- és/vagy művészeti területben jártas, ezekben figyelemre méltót alkotó polihisztor „írástudókat” (literátorokat), akik tehát egy személyben voltak írók, költők, történetírók, bölcselők, filozófusok, (természet)tudósok stb.

³ Idézi MAUROIS André: *Voltaire.* Budapest: Akadémiai 1990, 57.

⁴ Ifj. BARTA János: Machiavelli felvilágosult tanítványa. In: *Koronás portrék.* (Szerk.): SZVÁK Gyula. Budapest: Kozmosz Könyvek 1987, 180.

filozófiai mű.) Azután este zene, vagy... részegeskedés.”⁵ Saját udvart tartott, és egyfajta „francia világot” teremtett maga körül.⁶ Ez a válogatott társaság ugyanis kizárólag francia nyelven társalgó, művelt férfiakból állt (mert néhány intelligens nőtől eltekintve maga körül nem tűrte el őket, beleértve a feleségét is).⁷

A két végtelenül önző, hiú és becsvágyó ember kezdeti barátkozása nemsokára időleges barátsággá alakult, amelyet szintén önös érdekeiknek rendeltek alá. „*Voltaire hiúságának hízelgett, hogy egy trónörökös, aki talán hamarosan király lesz, elismeri az ő szellemi nagyságát, sőt tanácsait kéri.*” „*Frigyes hiúságának viszont az hízelgett, hogy a nagy Voltaire barátságára méltatja őt.*”⁸ Legtöbb levelük, főleg kezdetben, a kölcsönös tiszteletről és nagyrabecslésről tanúskodott (ami ebben az időben egyébként is kötelező formulának számított). „*A herceg – így egy 19. századi angol történetíró – az imádó hangján írt bálványának s Voltaire elbűvölő kellemmel és ügyességgel válaszolt.*” A leveleket olvasva – folytatta – mindenki tökéletesíthetné magát a hízelgés aljas művészetében. „*Soha ember különb bókokat nem osztogatott Voltairenél.*” Amikor pedig Frigyes bizalmasan megmutatta neki az írásait, verseit, „*Voltaire úgy tapsolt, mintha Frigyes egy személyben Bossuet és Racine lett volna.*”⁹

Ám a háttérben nagy színjáték folyt! Gondolataikat, hátsó szándékaikat jól leplezték. Szerénykedtek, bókoltak, hízelegtek, az egékbe magasztalták egymást. A világmegváltó terveket (is) szövögető Voltaire esetében volt még egy hatalmi/politikai szempont is. Az emberi természetnek és (a francia, valamint európai) társadalomnak legmegfelelőbb uralmi/kormányzati formát a „felvilágosult monarchia”-ban vélte felfedezni. Ennek élén egy olyan „felvilágosult zsarnok” áll,¹⁰ mint amilyené – reményei szerint – a porosz trónörökös is válhat. Hiúságának ezerszer jobban hízelgett – írta egy elragadtatott válaszlevelében –, „*mikor azt látta, hogy olyan fejedelem is van a világon, aki emberként gondolkodik, filozófus fejedelem, ki majd boldoggá teszi az embereket.*”¹¹ Ez a „fejedelem” 1740. május 31-én II. Frigyes (1740–1786) néven trónra is lépett.

⁵ NIEDERHAUSER Emil: *Nagy Frigyes*. Budapest: Akadémiai 1976, 36.

⁶ JUHÁSZ Vilmos: *Nagy hóditók*. Budapest: Béta Irodalmi R. T. 1942, 594.

⁷ KISS László: II. Frigyes és a nők. In: *A múltnak kútja* blog. (utolsó letöltés: 2025. május 11.) oldalszám nélkül https://amultnakkutja.blog.hu/2025/05/11/ii_frigyes_es_a_nok#more18746438 (utolsó letöltés: 2025. június 6.)

⁸ Niederhauser, 38–39.

⁹ MACAULAY (Th. B.): *Nagy Frigyes*. Budapest: Franklin é. n., 35.

¹⁰ Voltaire, 272. (RÉZ Pál utószava)

¹¹ *Voltaire levelei*. (Válogatta): GYERGYAI Albert. Budapest: Gondolat 1961, 27.

Az első személyes találkozások

Az általunk tanulmányozott irodalmakból nem derül ki világosan és egyértelműen, hogy a „filozófuskirály” és a „király-filozófus” első találkozására pontosan mikor és hol került sor. Ez minden bizonnyal I. Frigyes Vilmos (1713–1740) halála, vagyis 1740. május 31. után történt. A trónörökös ugyanis félt hitbuzgó és végtelenül szigorú atya haragjától, aki Voltaire-t szörnyetegnek tartotta.¹² Ám trónra lépése után rögtön „szerette volna mesterét átcsalni udvarába”.¹³ Ekkor még úgy tűnt, hogy barátsággá szélesedő kapcsolatukat – néhány zavaró incidenstől eltekintve – nem árnyékolhatja be semmi. II. Frigyes 19. századi magyar életrajzírója szerint „egy Bayreuthot és Strassburgot érintő kirándulása után” a moylandi kastélyban találkozott először imádott mesterével.¹⁴ Száz évvel később egy ugyancsak magyar történész 1740. szeptember elejére tette a találkozót.¹⁵ Pátossal teli levelében II. Frigyes így örökítette meg a nevezetes eseményt:

„Voltaire ékesszóló mint Cicero, kellemes mint Plinius, bölcs, mint Agrippa; az ókor három legkiválóbb egyéniségének minden tehetsége és előnye egyesül őbenne. Minden tintacseppből egy-egy szellemdús élcz válik... Midőn pedig főséges tragoediája: Mahometből szavalt el egy jelenést előttünk, az egész társaság elragadtatással tapsolt, csak én bámultam nagyságát néma ábitattal.”¹⁶

Egy későbbi francia író viszont úgy vélekedett – szerintünk tévesen –, hogy az első személyes találkozásra Belgiumban került sor.¹⁷ Ebből annyi igaz, hogy Voltaire már 1739. december eleje óta Brüsszelben tartózkodott. 1740. szeptember 11–15. között innen látogatta meg a Cleve melletti Moyland várában időző (népei hódolatának fogadására érkező, bár betegeskedő) újdonsült porosz királyt.¹⁸ A találkozával mindketten elégedettek voltak. Voltaire-t azonban „meglepte, hogy az ifjú király egyenruhát visel s tábori ágyon hever”.¹⁹ Ez valóban furcsa lehetett, hiszen nyolc-tíz évvel korábban a – francia divatot, viseletet és szokásokat követő, pompát kedvelő – trónörökös az egyenruhát megvetően még halotti lepelnek nevezte, és a katonáskodást ki nem állhatta.²⁰ II. Frigyes marasztalása ellenére Voltaire gyorsan visszatért Brüsszelbe Mme de Châtelet-hez, akivel egy peres ügyben érkezett Brüsszelbe, s akivel/akinél

¹² KREITEN V.: *Voltaire. Kor- és jellemrajz*. I. kötet. Szeged: Endrényi Testvérek 1888, 180.

¹³ Maurois, 58.

¹⁴ ÁLDOR Imre: *Nagy Frigyes élete*. Budapest: Franklin Társulat 1875, 61–62.

¹⁵ Niederhauser, 46–47.

¹⁶ Idézi: Áldor, 62.

¹⁷ Maurois, 58.

¹⁸ Kreiten, 180.

¹⁹ Maurois, 58.

²⁰ NÉMETH István: Nagy Frigyes. In: *Rubicon* 12 (2015), 54.

Franciaországban már évek óta élt. A gazdag hölgy „*a világ minden kincséért sem engedte volna el*”.²¹ Ennek ellenére 1740 novemberében már egy egész hetet töltött el – hivatlanul, az Antimachiavelli (amelynek fejezeteit Frigyes rendre megküldte neki véleményezésre) iránti érdeklődése ürügyén – Rheinsbergben. Ez a néhány nap már elegendő volt arra, hogy ne csak egymás erőnyeit ismerjék meg, hanem emberi gyarlóságait is. Csak egyetlen példa erre. „*Amikor Voltire hazatért, kérte útiköltségei megtérítését. A filozófusok királya és a király-filozófus kapcsolatának nem a legszebb oldala ez. Frigyes fizetett, de leveleiben felpanaszolta Voltaire kicsinyességét.*”²²

Ekkor talán még nem is sejtették, hogy néhány év múlva „hivatalosan” is találkozni fognak. Az osztrák örökösödési háború (1740–1748) során ugyanis II. Frigyes a franciák megbízhatatlan szövetségeseinek bizonyult. 1743. június 5-én tehát a porosz és a francia kormány újabb szövetséget kötött egymással, majd 1744-ben a versailles-i udvar II. Frigyest a háborúba való újbóli belépésre akarta rábírní. Ezzel a titkosnak szánt diplomáciai feladattal a legilletékesebbnek vélt (ráadásul politikai/diplomáciai babérokra is gyermeki módon áhítózó) Voltaire-t bízták meg. Abban reménykedtek, hogy a barátság örve alatt Voltaire majd kipuhatolja barátja katonai/politikai szándékait. A küldetés álcázásáról is gondoskodtak. Száműzöttnek, kegyvesztettnek kellett látszania, aki II. Frigyeshez menekült a közös ellenség, XV. Lajos udvarából.²³ A titkos terv azonban kiszivárgott. Frigyesnek tehát volt elég ideje arra, hogy kitervelje, hogyan csinálhat bohócot „botcsinálta diplomata” barátjából.

Voltaire küldetésének már az eleje sem indult jól. Több hónapos várakozás után csak 1744. augusztus 30-án borulhatott „*királyának a lábaihoz*”.²⁴ Nagy örömmel, a barátság és a tisztelet minden jelével fogadták. A két „király” ölelkezése véget nem ért. Mindketten kitűnően játszották a szerepüket, de a király felkészültebbnek bizonyult. „*Frigyes úgy tett, mintha teljes lelkéből hinne a költőnek*”, amikor az előadta üldöztetésének és menekülésének a történetét. II. Frigyes már előre élvezte a meglehetősen egyoldalú macska-egér játékot. Titokban így vélekedett barátja küldetéséről: „*Megbízó levele sem volt. Egész küldetése csak tréfa, merő bohózat.*” Már az is jelzés lehetett volna az önhitt „diplomata” számára, hogy a berlini palota dísztermében rendezett pompás vacsorára a rendes francia követet is meghívta.²⁵ Még akkor sem fogott gyanút, amikor másnap reggel a király rögtön politikai témákra terelte a szót. A csupa fül Voltaire feszülten figyelt, de a legutolsó pillanatban Frigyes mindig másfelé terelte a beszélgetést. Az is a játék részét képezte, hogy versikéket és semmitmondó jegyzékeket váltottak egymással (miközben két egymás melletti szobában tartózkodtak). Mondani sem kell, hogy Voltaire semmi érdemleges információt nem tudott

²¹ Maurois, 58.

²² Niederhauser, 47., Kreiten, 182–183.

²³ Maurois, 59–60., Macaulay, 63.

²⁴ Kreiten, 192.

²⁵ Uo.

Párizsba küldeni barátja katonai/politikai szándékairól. Pedig nagy nehezen még azt is kijárta, hogy Bayreuthba elkísérhesse a (lánytestvére meglátogatására induló, de a környező német fejedelmekkel is tárgyaló) porosz királyt.²⁶

Berlinbe visszatérve Voltaire, a Bayreuthban is ünnepelt „sztár”, végre rádöbrent, hogy – a rajta mindvégig mulató – Frigyes bizony az orránál fogva vezette! Végre meglátta, hogy „*neveltségessé tette magát, s hogy... ezt még Franciaországban is megtudhatták*”.²⁷ Búcsú nélkül nyomban távozni akart, de Frigyes újra támadt kedvessége – a barátságukon esett csorba ellenére – maradásra bírta. Az angol követ szerint ezt követően szinte állandóan együtt voltak, és mindenki csak róla beszélt. Jobbnál jobb udvari rendezvények követték egymást a filozófus tiszteletére. „*Voltaire ilyen körülmények között megfélekezett diplomáciai küldetéséről. Azt hitte, hogy most már neki minden meg van engedve*”.²⁸ Még az is, hogy Ulrika hercegnőnek verses szerelmi ajánlatot tegyen. Miután azonban közel másfél hónapig tartó diplomáciai küldetése eredménytelenül végződött (pedig a végén már könyörgőre is fogta), otthon maradt szeretője pedig a hazatérését sürgette, Voltaire október 12-re tűzte ki indulása időpontját. A hintónál búcsúzó Frigyes azért nem állhatta meg, hogy – komolyságot erőltetve magára – még egy utolsót bele ne csípijen. Most már nyíltan közölte vele: kár volt, hogy nem hivatalos megbízólevéllel érkezett, mert akkor akár komoly diplomáciai tárgyalásokat is folytathattak volna. Voltaire-nek ez a küldetése már világosan jelezte, hogy a két hiú ember „*közélről voltaképpen nem bírta egymást elviselni*”.²⁹ Ennek ellenére – amint látni fogjuk – egyikük sem vetette el egy még hosszabb idejű újabb találkozás lehetőségét.

II. Frigyes „fehér elefántja”

A francia filozófus sikertelen diplomáciai küldetése után II. Frigyes „*nem olyan élénken és bizalmasan levelezett ugyan Voltairerrel mint az előtt, de azért nem szakította meg vele a levelezést*”.³⁰ Ez azonban nem jelentette azt, hogy Voltaire ne gyomlálgatta volna továbbra is a porosz király költeményeit, s azt sem, hogy Frigyes lemondott volna arról, hogy Európa koronázatlan filozófusfejedelmét tartósan az udvarába csábítsa. Mint ismeretes, a király nemcsak Rheinsbergben gyűjtött maga köré válogatott baráti társaságot/asztaltársaságot, hanem (Gondúzó néven ismert) potsdami kastélyában, Sanssouciban is. A „nagy emberek temploma”-ba nők továbbra sem léphettek be. Költőkkel, tudósokkal, zenészekkel, művészekkel társalgott, vitatkozott

²⁶ A fentiekre bővebben lásd: uo. 192–200.

²⁷ Uo. 201.

²⁸ Uo. 202.

²⁹ Niederhauser, 74.

³⁰ Kreiten, 264.

és – nem egyszer a lerészegedésig – mulatozott.³¹ Dicsősége, európai hírneve növelésének érdekében mindent megtett, hogy Voltaire-t is az udvarába/udvari társaságába csábítsa. Ha kellett, egész sereg levélben bókolt, hívta, csalogatta, főként Mme de Châtelet halála után. „Ön nekem az lenne – írta –, *mint keleten a fehér elefánt*”, amelyért véres háborúkat folytatnak az uralkodók, hogy a győztes a címei közé azt is felvehesse, hogy „*a fehér elefánt birtokosa*”. Ha tehát Ön idejön – folytatta –, az én címem is kibővül: „*Isten kegyelméből porosz király, brandenburgi választó és Voltaire birtokosa*”.³² Mivel Voltaire hónapokig nem állt kötélnek, a mézesmadzagot félretéve Frigyes – rá jellemző módon – taktikát váltott. Lejárató/kompromittáló kampányt indított ellene Franciaországban, hogy így bírja rá a Poroszországban való tartós letelepedésre.³³

1749. április 16-án Voltaire már azt puhatolta, hogy a király kegyeskedne-e őt meghívni.³⁴ De csak 1750 nyarán, volt szeretője halála után hozta meg a döntését, hogy örökre a porosz királyi udvarba költözik. Jócskán megkérte azonban nagysága árát! (Gazdag ember létére köztudottan mohó és kapzsi volt.) II. Frigyes – kerül, amibe kerül alapon – kezdetben minden kívánságát teljesítette. Voltaire előre kikötötte, hogy térítse meg az útiköltségét, 1000 aranyat. Kapjon Pour le Mérité érdemkeresztet és magas (évi 20000 arany) fizetést.³⁵ Ezt – a végtelenül fősvény – Frigyes még meg is fejelte. „*Rendjeleket, hivatalokat, bőséges évjáradékot (28000 livre/év), gazdagon terített asztalt s a királyi palotában fényes lakást ajánlott fel*”.³⁶ De Voltaire-nek ez sem volt elég! Azt kérte, hogy magával hozhassa unokahúgát (egyben újabb szeretőjét), a csúnyácska Denist is, ami – azontúl, hogy nő volt – 1000 tallér többletkiadást jelentett volna. Frigyesnek ez az apróság már nem egyszerűen sok, hanem valóságos sokk volt. A válasza rideg volt és elutasító: „*Nem kértem, hogy Denis asszony megiszteljen társaságával*”.³⁷ Erre Voltaire gyermeki dühbe gurult. „Élt már valaha ilyen zsigori? Pincéjében a hordók százait rejtegeti tetézve tallérral, s velem rongyos ezer tallér miatt cigánykodik”.³⁸

³¹ Áldor, 88.

³² Uo.

³³ FRIEDEL Egon: *Az újkori kultúra története I–III*. Budapest: Holnap 1993, 714.

³⁴ Kreiten, 264.

³⁵ Niederhauser, 73.

³⁶ Macaulay, 101., ill. Maurois, 73.

³⁷ Idézi: Macaulay, 103.

³⁸ Uo.

II. Frigyes udvarában (1750–1753)

A bosszúságok ellenére Voltaire elégedett volt, hiszen Potsdamban valódi fejedelemnek kijáró tiszteletben részesítették. A hiú kis ember áradozva írt a leírhatatlanul pompás fogad(tat)ásról, amelyben „*a világ legszeretetre méltóbb embere*” részesítette őt „*a filozófusok paradicsomá*”-ban. Kamarássá nevezték ki aranykulccsal. Királyi szakácsokat és kocsisokat bocsátottak a rendelkezésére. Ugyanabban a lakosztályban lakott, amelyben egykor a szász választófejedelem. Vagyis „*Frigyes valóban egy időre egészen a hízelgésig megalázkodott. Arcaihoz szorította a kis vigyorgó csontváz kezét*”.³⁹ Potsdamba érkezése után két héttel még mindig áradozva írta egy francia grófnak:

*„Itt volnék tehát, olyan helyen, amely nemrégén még vadon volt, de amelyet ma meg-
szépít a művészet és megnevesít a dicsőség. Százötvenezer dicsőséges katona, opera,
komédia, filozófia, egy hős, aki gondolkodó és költő, nagyság és báj, gránátosok és
múzsák, trombiták és hegedűk. Plátó lakomája, társaság és szabadság – ki bitte
volna mindezt?”*⁴⁰ Sőt, még néhány hónap múltán is így fogalmazott: „*Voltaképpen
Franciaországban vagyok. Csak a mi nyelvünket beszélik, a német csak a katonáknak
és lovaknak való*”.⁴¹

Ám a mézeshetek lassan véget értek. Egyre durvábban kiütöztek a két kis termetű nagy ember közötti kicsinyes ellentétek. A szívélyesnek indult különös barátság valóságos pokollá változott. „*Soha nem találkozott még két ember, ki ily kiválasztott módon egymás gyötrésére teremtett volna*”.⁴² „*A barátságnak ez a három éve a viharok szakadatlan sorozata volt.*” A két autokrata természet „*egyike sem hajlandó alárendelni magát*”, nem képes arra, hogy békésen megférjen egy fedél alatt. „*Mind a ketten... egymás uralkodói szabadságát igyekeztek megkötni.*”⁴³ „*Voltaire úgy érkezett Potsdamba, mint a szellem fejedelme, aki teljes befolyása alá fogja hajtani a »fizikai erőt«*, Frigyes viszont a szellem birodalmára is ki akarta terjeszteni irányító hatalmát.”⁴⁴ Mindkettőjüknek az volt a hibája (s ebből volt bőven), amit a másik nem tudott elviselni. Valóban mintha egymás gyötrésére teremtették volna őket!⁴⁵ Rendkívül türelmetlenek és hiúk is voltak, nem is szólva Frigyes (egyfajta „*atyai örökségként*” kapott, garasoskodásig menő) zsuporiságáról, valamint Voltaire esztelenségig fajuló mohóságáról és kapzsiságáról.

³⁹ Uo. 105.

⁴⁰ Idézi: Juhász, 609.

⁴¹ Uo.

⁴² Macaulay, 105.

⁴³ Juhász, 609.

⁴⁴ Uo. 610.

⁴⁵ Uo.

Az igazság kedvéért jelezni kell, hogy a francia filozófusfejedelem már az indulása előtt tele volt kétségekkel, fenntartásokkal, amelyeket főleg az unokahúgával/szeretőjével osztott meg. Például így: „*engem tisztán átszolgáltattak a porosz királynak. Házás-frigyem megvan vele kötve; de vajon szerencsés lesz-e? – Nem tudom.*” Ugyanakkor nem tehetem meg – folytatta –, hogy igent ne mondjak „*annyi évi kacérkodás után*”. De azért „*szívem az oltárnál mégis remeg*”.⁴⁶ Egymást érték ugyan a színházi előadások, hangversenyek és díszszemlék, a vacsorai társalgások, de..., de...! A „szeretetre méltó király” ugyanis értette a módját annak, hogy a bókolások, hízelgések közben alattomos karmolásokat, sebeket is ejtsen.⁴⁷

S valóban, II. Frigyes, miután megszerezte/megvásárolta magának a „fehér elefántját”, őt is az udvaroncává, asztaltársasága szürke tagjává kívánta lesüllyeszteni, aki továbbra is napestig javíthatja majd „gazdája” rázúdított (meglehetősen gyenge) verseit és egyéb írásait. Vagyis moshatta a király irodalmi szennyesét. A mézeshetek elmúltával a fősvény uralkodó rádöbrent, hogy túl drágán vásárolta meg Európa bálványát. Kicsinyes módon lecsökkentette a világítását, a cukor- és csokoládéadagját. Erre válaszul Voltaire lopkodni kezdte a palota gyertyáit.⁴⁸ A kezdeti csetepaté valóságos háborúvá szélesedett. Frigyes anyagi/pénzügyi megszorításai és Voltaire pénzsóvár mohósága miatt a költő-filozófus kétes tőzsdei ügyletekbe bonyolódott.⁴⁹ A gonosz(kodó) király pedig ezt sem hagyta kihasználatlanul.

A kizárólagos figyelemre vágó és öntelt Voltaire konfliktusba keveredett néhány (Frigyes kiemelt jóindulatát és támogatását okkal-ok nélkül élvező, többnyire közép-szerű) udvari költővel, íróval, tudóssal is, élükön az akadémia francia elnökével, Maupertuis-vel. Egy mulatságos, vitriolos élű bohózatot/pamfletet írt tehát Maupertuis ellen. Ezen ugyan Frigyes (is) jót mulatott, de nem javasolta a megjelenését. Voltaire mégis megjelentette, az uralkodó pedig őrjöngött. Ezzel mindkét résztől betelt az a bizonyos pohár! Látszólag még kibékültek, de e különös barátságunk egyszer s mindenkorra vége szakadt. Hatalmasat csalódtak egymásban. Frigyes állítólag azt mondta róla, hogy „*a narancsot előbb kifacsarjuk, aztán eldobjuk*”.⁵⁰ 1753. március 26-án, miután hideg udvariassággal búcsút vettek egymástól, a felvilágosodás koronázatlan, vérig sértett királya végleg távozott, de egy utolsót azért még ő is belerúgott királyi „barátjába”. „Véletlenül” magával vitte Frankfurtba Frigyes (rá nézve kompromittáló) verseskötetét, amelyet magából kikelve követelt vissza. A városban állomásozó porosz ügyvivő parancsot is kapott Voltaire letartóztatására: „*Tizenkét napig ült egy lyukban. Feltűzött szuronyú örök vigyáztak rá, unokahúgát a katonák sárban hurcolták meg.*”⁵¹

⁴⁶ Idézi: Kreiten, 271.

⁴⁷ Macaulay, 105.

⁴⁸ Uo. 107.

⁴⁹ Maurois, 75.

⁵⁰ Idézi: Friedell, 714.

⁵¹ Macaulay, 115.

Ezt követően többnyire már csak áludvarias leveleket váltottak.⁵² Még nem sokkal Voltaire 1778. május végén bekövetkezett halála előtt is írtak egymásnak.⁵³ Nem tudni, hogy a – teljesen megsavanyodott és magába zárkózott, egyre bizalmatlanabb, az öltözetét is elhanyagoló – hatvanhat esztendőös porosz király egyáltalán meggyászolta-e „barátja” halálát. Nem valószínű.

THE UNUSUAL FRIENDSHIP BETWEEN FREDERICK II AND VOLTAIRE

After Frederick, heir to the Prussian throne, wrote his first letter of respect in late summer 1736, a regular correspondence began between Voltaire (1694–1778), the uncrowned king of the European Enlightenment, and Frederick II (1740–1786), who also aspired to “philosophical” laurels. During his lifetime, the „philosopher king” sent more than 500 letters to his beloved and hated master. They flattered and complimented each other. Their relationship seemed conflict-free and lasting. In fact, despite the large age difference, their acquaintance turned into friendship, at least for a time. However, when the two infinitely vain, selfish, and ambitious men met several times (between 1740 and 1744), it became clear that they could not stand each other for long. It is therefore no surprise that when Voltaire moved to the court of Frederick II for three years (1750–1753), their cordial friendship turned into hatred and constant hostility. Although they kept in touch by letter even after 1753, their good old relationship was never restored.

⁵²De azért a kötelező kölcsönös bókolás és hízélgés többnyire megmaradt. 1775. augusztus elején például Voltaire – egyebek között – ezt írta: „*Csak egy valóban nagy férfi van a világon, s ez Felséged.*” Voltaire levelei, 215.

⁵³II. Frigyes az utolsó levelét 1778. január 25-én írta, Voltaire pedig két hónappal a halála előtt, április 1-jén. Oeuvres de Frédéric le Grand... <https://friedrich.uni-trier.de/de/oeuvres/23/toc/> (lásd: tartalomjegyzék) (utolsó letöltés: 2025. június 17.)